

تأثیر تلفن همراه بر بحران هویت جوانان

(تاریخ دریافت ۱۳۹۷/۱۱/۱۵، تاریخ تصویب ۱۳۹۸/۰۲/۱۲)

الهام کمری

چکیده

با توسعه خدمات تلفن همراه در ایران و افزایش تعداد اپراتورهای مختلف، مسایل اجتماعی و فرهنگی جدیدی گریبانگیر جامعه شده است. با توجه به بنیان های ارزشی تلفن همراه می توان گفت این وسیله ارتباطی دارای جنبه های تخریبی و یا سازندگی گوناگونی در جامعه است که مثبت و یا منفی بودن آن به نوعی به تاثیر متقابل میزان غلبه و ورود اطلاعات از طریق این ابزار، ارتباط پیدا می کند. این در حالیست هم اکنون شمار کاربران تلفن همراه در کشور به بیش از ۶۶ میلیون نفر رسیده است که این رقم به عنوان یکی از مهمترین دستاوردهای دولت نهم به حساب می آید. بدون شک نباید از افزایش برق آسای شمار مشترکان در کشور بی تفاوت عبور کرد و باید آن را روزه امید دانت برای ورود جامعه ایرانی به دنیای ارتباطات و فناوری اطلاعات، اما افزایش کمی این وسیله ارتباطی بدون توجه به هیچ زمینه فرهنگی جامعه، می تواند خود سرچشمه بسیاری از آسیب های فرهنگی و اجتماعی به حساب آید که به طور مستقیم یا غیر مستقیم زندگی شخصی و اجتماعی تمامی افراد را مورد تهدید قرار می دهد. در همین حال امروزه به دلیل پیچیدگی های گسترده روابط اجتماعی و اداری باید استفاده از تلفن همراه را به عنوان یکی از محبوب ترین ابزار ارتباطی معتنم شمرد و از فرصت هایی که توسط آن ایجاد می شود استفاده کرده و برای تهدید های آن چاره ای بیندیشیم.

بخش اول: کلیات

تلفن همراه امروزه به بخشی از هویت افراد تبدیل شده است، بویژه نوجوانان و جوان‌ترها که شخصی و خصوصی بودن خط تماس و محتویات حافظه گوشی را نمادی از استقلال می‌دانند. در حقیقت امروزه گوشی تلفن همراه آرشویی قوی و منحصر به فردی است که دانسته‌ها، توانایی ارتباطی و دسترسی فرد را به اطلاعات به روز آشکار می‌کند. شکی نیست که استفاده از تلفن همراه یا همان موبایل در مقطعی از زمان، شیوه‌ای برای پز دادن و نوعی مد محسوب می‌شد؛ اما امروزه کاربرد عمومی آن میان اقشار مختلف، باعث شده که موبایل از یک وسیله تجملی و شاخص به ابزاری کارآمد و ضروری برای امور روزمره تبدیل شود. به همین دلیل دیگر جنبه‌های مدگونه و نوآورانه این کالای ارتباطی را در مدل‌های جدید گوشی‌های تلفن همراه و برخی کاربردهای پیشرفته آن جستجو کرد. درهمین حال تغییر نگرش کاربران در سطح جهان و روی آوردن به استفاده از ابزارهای هوشمند در حالی بصورت بالفعل درآمده که دیگر خیل عظیمی از کاربران به تلفن همراه تنها به چشم یک وسیله برای رد و بدل کردن مکالمه نگاه نمی‌کنند و از آن استفاده‌های بسیار موثر در جهت پیشرفت امور روزانه خود دارند. این درحالیست که شاهد هستیم در کشور ما فراگیر شدن تلفن همراه به عنوان جز جدایی ناپذیر هر زندگی، کاربران ایرانی تشنه برخورداری از فناوری‌های نوین را خواه ناخواه به سمتی متفاوت از اهداف اولیه این ابزار دیجیتالی کوچک سوق داده است. آنچه که در این میان لزوم بررسی نقش موبایل را بر فرهنگ ارتباطی کاربران ایرانی پررنگ تر می‌کند به ابعاد ورود این کالای وارداتی به کشور بر می‌گردد و خلا فرهنگی آن را قبل از نهادینه شدن بر ما آشکار می‌سازد. کاربردهای ناصحیح و صحیح سرویس‌هایی مانند بلوتوث، اینترنت، مکالمه ویدیویی دیگر قابلیت‌های این وسیله ارتباطی، تلاش برای تغییر دیدگاه کاربران ایرانی را در این زمینه ضروری تر می‌سازد. معضلات مختلف در استفاده گسترده از موبایل در بسیاری از ابعاد زندگی در جامعه کنونی بر ضرورت نگاه متفاوت بر فرهنگ استفاده از این وسیله ارتباطی صحه می‌گذارد و تلاش برای تغییر نگرش اقشار مختلف در این باره را پررنگ تر می‌کند. تلفن همراه از آن جمله کالاهای وارداتی است که نه تنها قبل از ورود به کشور هیچگونه ابزار فرهنگی برای آن در نظر گرفته نشد بلکه سریعتر از آنچه که به نظر

می‌رسید همه گیر شد و شاید همین مساله باعث گشت که همچنان برای استفاده از آن هیچ نوع مدیریت فرهنگی صورت نگیرد. حال در این برهه از زمان که موبایل ۸۰ درصد خانوارهای شهری و ۵۱ درصد خانوار روستایی را درگیر خود کرده، تغییر و نگرش در فرهنگی که جامعه در استفاده از این کالا به آن سمت سوق پیدا کرده است بسیار قابل اهمیت می‌باشد. فضای فعلی جامعه در استفاده از تلفن همراه همان طور که جای مباحثات و رضایتمندی دارد در پاره‌ای اوقات نیز نگرانی‌هایی را به وجود می‌آورد که بازبینی و نگرش دوباره برای استفاده از این وسیله پر کاربرد و عادی شده را ضروری می‌سازد. اعتیاد، کاهش مهارت‌های ارتباطی و سوء استفاده‌های رفتاری همچون مزاحمت‌های تلفنی تنها بخش کوچکی از مضراتی است که موبایل بدون فرهنگ وارد جامعه ما کرده است و شاید در درجه اول بتوان مسئولان جامعه را از این بابت مقصر قلمداد کرد.

بخش دوم: جایگاه ارتباط و ارتباطات در هویت افراد جامعه

عصر امروز عصر ارتباطات است. به جرات می‌توان گفت که در این دوران کیفیت زندگی هر کس بستگی شدیدی به کیفیت ارتباطات او دارد و در این برهه از زمان دیگر جایی برای گوشه نشین‌ها و انزوا طلبی‌ها نیست. دوران جدید که به عصر اطلاعات و دانایی معروف شده، نویددهنده جهانی نو با شیوه‌های نوین به کارگیری اطلاعات و دانش است. در دهه اخیر فناوری اطلاعات علاوه بر خود کارسازی ادارات و توسعه ادارات بی‌کاغذ، سازمانهای مجازی، سازمانهای دیجیتال، تجارت الکترونیکی، بانکداری الکترونیکی، شهر الکترونیکی و دولت الکترونیکی، مفاهیمی از قبیل مدیریت دانایی و منابع اطلاعاتی و فراتر از همه زندگی الکترونیکی را بیش از پیش مطرح و قابل دستیابی ساخته است. دلیل نامگذاری این عصر به "ارتباطات" نقش صنعت ارتباطات و فناوری اطلاعات در زندگی افراد در هزاره سوم است. چرا که هم اکنون گذران زندگی و رسیدگی به امور شخصی و کاری بدون دخالت مستقیم و غیر مستقیم ارتباطات و فناوری اطلاعات ممکن نیست. در این راستا نباید نقش تلفن همراه را به عنوان یکی از پرکاربردترین ابزارهای عصر ارتباطات و اطلاعات فراموش کرد. امروزه نفوذ تلفن همراه در زندگی کاربران اجتماعی تا جایی راه پیدا کرده که تا حد بالایی فرهنگ ارتباطی جامعه را دستخوش تغییرات نموده است. این وسیله ارتباطی با قابلیت‌ها و امکانات خود به عنوان دروازه

ورود دنیای مجازی به کار می رود، تا جایی که معنای ارتباط و ارتباطات را نسبت به گذشته تغییر داده است. در این بین توجه به تاثیرات این وسیله ارتباطی در زندگی فردی و اجتماعی افراد و ایجاد بسترهای فرهنگی استفاده از تلفن همراه در این عصر از جمله اقداماتی است که باید پیش از پیش به آن پرداخته شود و مورد توجه قرار گیرد. چرا در آینده نه چندان دور باید در انتظار جایگزینی دولت موبایل به جای دولت الکترونیک باشیم و بدون ایجاد پیوست ها و پیش زمینه های فرهنگی وقوع چالش ها و مشکلات مرتبط با این وسیله ارتباطی در جامعه اتفاقی دور از ذهن نخواهد بود. ویژگی مهم قرن بیستم سرعت بی سابقه تحولات بود. و آخرین نامی که به این قرن داده شده است "عصر ارتباطات" می باشد و این نام برگرفته از امکانات عظیم وسایل ارتباط جمعی، رایانه های متنوع، شبکه های انفورماتیک و بزرگراه های اطلاعاتی بود. عصر ما "عصر ارتباطات" است؛ در اطراف ما انفجاری از امکانات ارتباطی رخ میدهد که ما نسبت به آن اغلب نقش نظاره گر داریم. تحولات و انقلابات این عصر به سادگی تحولات قرون گذشته نیست چرا که در این عصر تحولات در گستره های متنوع فضا و زمان رخ می دهد انقلاب ارتباطات فراگیر شده و از اندیشه بشر نیز فراتر رفته است؛ در سایه چنین تحولاتی ابعاد زمان و فضا ارزش های کهن خود را از دست می دهند. انقلاب ارتباطات که با کشف تلگراف آغاز شد در ابتدا شتاب اندکی داشت ولی با ورود رادیو و سپس تلویزیون به عرصه زندگی بشر، آهنگ این انقلاب شتاب تندی به خود می گیرد و با شبکه های بزرگ اطلاع رسانی رایانه ای مانند اینترنت تقریباً دسترسی به هر گونه اطلاعاتی امکان پذیر شده است. (صبری، ۹۱، ۱۳۸۴) واژه ارتباط^۱ از ریشه لاتین "communis" به معنای اشتراک گرفته شده است این کلمه در زبان فارسی به صورت مصدر عربی باب افتعال به کار می رود که در لغت به معنای پیوند دادن و ربط دادن و به صورت اسم مصدر به معنای بستگی، پیوند، پیوستگی و رابطه کاربرد دارد. (فرهنگ معین، ۱۳۴۲).

پژوهشگران ارتباطات، میان واژه ارتباطات به معنای مفرد^۱ و واژه جمع^۲ تفاوت قائل اند. کلمه ارتباطات به صورت جمع، در علوم ارتباطات به معنای مطالعه پیرامون ابزار و لوازم فنی این پدیده به کار می رود. حال آنکه معنای این واژه به صورت مفرد، بیانگر فرایندی است که در آن پیام از

^۱ Communication

^۲ Communications

پیام دهنده به پیام گیرنده منتقل می شود. و به عبارتی دیگر به گردش پیام بین فرستنده و گیرنده پیام مربوط می شود. (دادگران، ۱۳۸۱، ۱۵) اما مفهوم ارتباط دردائرة المعارف فیشر چنین تعریف شده است "ارتباط در مفهوم گسترده آن برای بیان هر نوع انتقال اطلاعات به کار می رود" در یک مفهوم دقیقتر، انسان از مفهوم ارتباطات، یک جریان دو سویه تفهیم و تفاهم میان دو موجود زنده را درک می کند. ارتباط بین دو انسان، نوعی رفتار اجتماعی است که مفهوم "فاعلیت" یک قطب تا فهم و احساس و رفتار قطب دیگر گسترده است. ارتباطات نوع خاصی از رفتار اجتماعی یا رفتار متقابل است که طی آن مفهوم مورد نظر مستقیماً به کمک علامات مختص به موضوع، به گیرنده منتقل می شود. (اشتاینباخ، ۱۳۶۸، ۵۵) ارتباطات، جمع ارتباط است و هر نوع برخورد بین دو موجود یا پدیده که منجر به اشتراک، همبستگی، واکنش و مبادله پیام شود ارتباط نام دارد و ممکن است بین دو فرد، دو نظام، دو جامعه، یک فرد و یک جامعه، یک فرد با ماشین، یک فرد با حیوان و حتی حیوان با حیوان اتفاق افتد. از ارتباط تعاریف مختلفی شده است، اما بهترین تعریف ارتباط متعلق به چارلز کولی است که در کتاب معروف خود به نام سازمان اجتماعی چنین تعریف می کند:

ارتباط فرایندی است که روابط انسانی بر اساس و به وسیله آن به وجود می آید و تمام مظاهر فکری و انتقال و حفظ آن ها در مکان و زمان بر پایه آن توسعه می یابد. ارتباطات حالات چهره، رفتارها، حرکات، طنین صدا، کلمات، نوشته، چاپ، راه آهن، تلگراف، تلفن و تمام وسایلی را در بر می گیرد که در راه غلبه بر مکان و زمان ساخته شده اند. اما ارتباطات صرفاً به این مورد ختم نمی شود؛ فرهنگ، سیاست، اقتصاد و... تحت تاثیر ارتباطات هستند.

بند اول: فناوری اطلاعات

در پنجاه سال گذشته بروز تحولات گسترده در زمینه کامپیوتر و ارتباطات، تغییرات عمده ای را در عرصه های متفاوت حیات بشری به دنبال داشته است. انسان همواره از فناوری استفاده نموده و کارنامه حیات بشری مملو از ابداع فناوریهای اطلاعات و ارتباطات که از آنان به عنوان فناوریهای جدید و یا عالی، یاد می شود و بیشترین تاثیر را در حیات بشری داشته اند. دنیای ارتباطات و تولید اطلاعات به سرعت در حال تغییر بوده و ما امروزه شاهد همگرایی آنان بیش از گذشته با یکدیگر

بوده، بگونه‌ای که داده‌ها و اطلاعات سرعت و در زمانی غیر قابل تصور به اقصی نقاط جهان منتقل و در دسترس استفاده کنندگان قرار می‌گیرد. ICT یا فناوری اطلاعات و ارتباطات بدون شک تحولات گسترده‌ای را در تمامی عرصه‌های اجتماعی و اقتصادی بشریت به دنبال داشته و تأثیر آن بر جوامع بشری بگونه‌ای می‌باشد که جهان امروز به سرعت در حال تبدیل شدن به یک جامعه اطلاعاتی است. جامعه‌ای که در آن دانایی و میزان دسترسی و استفاده مفید از دانش، دارای نقشی محوری و تعیین کننده است. گستره کاربرد و تأثیرات آن در ابعاد مختلف زندگی امروزی و آینده جوامع بشری به یکی از مهمترین مباحث روز جهان مبدل شده و توجه بسیاری از کشورهای جهان را به خود معطوف کرده است. اما در تعریف فناوری اطلاعات و ارتباطات می‌توان گفت، فناوری عبارت است از گردآوری، سازماندهی، ذخیره و نشر اطلاعات اعم از صوت، تصویر، متن یا عدد که با استفاده از ابزار رایانه‌ای و مخابرات صورت پذیرد. صرفنظر از تعاریف متنوع و دامنه وسیع کاربرد فناوری اطلاعات و ارتباطات در بخشهای مختلف زندگی بشری، دسترسی سریع به اطلاعات و انجام امور بدون در نظر گرفتن فواصل جغرافیایی و فارغ از محدودیتهای زمانی محوری ترین دستاورد این فناوری است. می‌توان از ارتباطات مطمئن و در دسترس بصورت کارآمد، به عنوان بخشی از ابزار مطرح سازی مشکلات جهانی بهره گرفت. ممکن است فناوریهای اطلاعاتی و ارتباطی به تنهایی گرسنه‌ها را سیر و ریشه کن نکند، یا مرگ و میر کودکان را نگاهد، اما عواملی بیش از پیش و با اهمیت هستند که رشد اقتصادی و برابری اجتماعی را به حرکت درمی‌آورند. الکترونیک یکی از پایه‌های عصر اطلاعات امروزی به شمار می‌رود. پایه دیگر آن ارتباطات جهانی است. رایانه و ماهواره تسهیل کننده این دو پایه عصر اطلاعات اندک در روند رو به گسترش خود انقلابی را بر پایه اطلاعات و تبادل پردازش آن شکل داده اند. در این راستا رایانه برای دستگاه عصبی جدید جهانی مغزی فراهم آورده است. از اوایل سالهای ۱۹۷۰ میلادی کوچک شدن ابعاد رایانه آن را به کالایی بدل کرد که همه می‌توانستند به آن دسترسی داشته باشند. با این روند رو به گسترش استفاده از رایانه این وسیله الکتریکی در زمینه مبادله و پردازش اطلاعات و انباشت آن جایگاه رفیعی یافت و در پیوند با ماهواره و دیگر ابزارهای ارتباطی مفهومی از "انقلاب اطلاعات" را شکل داد که بر بستری از فناوری اطلاعات و ارتباطات جریان می‌یافت. این انقلاب تحولات بسیاری را در جوامع مختلف سبب شد و در زمینه توسعه نقشی اساسی

ایفا می نمود. (پاپلی یزدی، سقایی، ۱۳۸۵، ۲۳۱) با وجودی که نزدیک به دو دهه از استفاده مفید فناوری اطلاعات و ارتباطات و کاربردهای آن می گذرد، اغلب مردم در مواجهه با این پدیده دچار مشکل مفهومی بوده و تصویر روشنی از آن ندارند. این درحالیست که بعضاً بارها و بارها در زندگی روزمره خود از آن استفاده کرده اند. شناخت و عادت به این فناوری ها مستلزم کسب اطلاعات، تمرین و گذشت زمان بیشتری است. بدون شک فناوری اطلاعات و ارتباطات و کاربردهای آن بسیاری از آرزوهای دیرینه بشر را محقق می سازد. استفاده مناسب از این فناوری بدون شناخت قابلیت ها و ابزارهای آن ممکن نیست. کاربرد فناوری اطلاعات هرروز افزایش می یابد و گویی قرار است کلیه امور زندگی بشر نوعاً با آن گره بخورد، لذا شناخت حداقل کاربردهایی که در حوزه زندگی هر فرد با توجه به تجربه و تخصصی که دارد امری لازم می باشد. (جلالی ۱۳۸۸، ۴۳)

بخش سوم: بررسی و شناخت تلفن همراه و تاثیرگذاری آن در بحران هویت فرد

تلفن همراه یک وسیله شخصی و قابل حمل برای ارتباط مخابراتی است. برای استفاده از تلفن همراه باید شخص استفاده کننده که مشترک نامیده می شود، به یک شبکه مخابراتی متصل گردد. برای اتصال به شبکه باید حساب اشتراک تلفن همراه در نزدیک سرویس دهنده (اپراتور) برای مشترک خاص، ایجاد شده باشد. شبکه های مخابراتی تلفن عمومی در تمام دنیا با قراردادهای تجاری و شیوه های حسابرسی ویژه خود، به هم متصل می شوند و هر مشترک تلفن همراه معمولاً می تواند با گوشی خود، یک ارتباط تلفنی با دارندگان تلفن های ثابت یا همراه در هر جای زمین (مشروط به رایجه سرویس در آن نقطه) برقرار کند. منظور از موبایل (گوشی همراه)^۱ وسیله ای است که برای اتصال به شبکه تلفن همراه به کار می رود. این وسیله که نسل های گوناگونی دارد توسط شرکت های سازنده تولید می شود و به فروش می رسد. در تلفن های همراه معمولاً یک مجموعه نرم افزار یا سیستم عامل برای کنترل سخت افزار به کار می رود و برنامه های جانبی توسط

^۱ Cell Phone - Mobile Phone

سیستم عامل اجرا می‌شوند. یکی از سیستم عامل‌های معروف برای تلفن همراه، سیستم عامل سیمبیان^۱ است.

بند اول: جنبه‌های مختلف تلفن همراه به عنوان یک ابزار ارتباطی

هدف فن آوری تلفن همراه به عنوان یک رسانه جمعی، برقراری ارتباط با اشکال مختلف است. این رسانه به عنوان یک مفهوم ارتباطی در اشکال مختلف به عینیت می‌رسد. این اشکال مختلف شامل جنبه‌های کلامی، نوشتاری و تصویری تلفن همراه می‌باشد که به قرار زیر به توضیح هر کدام می‌پردازیم.

۱- جنبه‌ی کلامی

ابتدائی‌ترین و اصلی‌ترین هدف کاربرد تلفن همراه امکان برقراری کلامی و صوتی از طریق این رسانه است. ارتباط کلامی از طریق تلفن همراه این امر را ممکن ساخته است که با هر کس و در هر کجا و در هر زمان به سهولت ارتباط برقرار کرد. هر چند این سهولت در ارتباط، موجب بروز مشکلات و ناهنجاریهای در سایر مسائل اجتماعی شده است. به عنوان مثال، از عواقب مضر این آسانی در ارتباط، کاهش قدرت حافظه جمعی جامعه است. بدلیل سهولت در ارتباط، افراد برای تماس با هم تنها یک کلید را فشار می‌دهند و شماره در حافظه گرفته می‌شود. بنابراین افراد دیگر این زحمت یا این فعالیت را به مغز خود نمی‌دهند که شماره‌ای را حفظ کنند. بنابراین اگر زمانی، از تلفن همراه خود دور باشند، قادر به برقراری تماس نخواهند بود.

از دیگر معضلات مرتبط با جنبه‌ی کلامی تلفن همراه شناور شدن حوزه‌ی خصوصی و عمومی است. امروزه در مکانهای عمومی مختلف از قبیل ایستگاه اتوبوس، فروشگاهها و حتی دانشگاهها و مدارس، شاهد افراد بی‌شماری هستیم که با تلفنهای همراه خود در حضور دیگران مشغول صحبت هستند. بنابراین سایر افراد حاضر در این مکانهای عمومی ناخواسته به مکالمه آنها گوش می‌دهند. بعضی وقتها آنقدر صدای صحبت این افراد بلند است که گویی می‌خواهند برای جمعی سخنرانی کنند. برخی افراد آنقدر در مورد خود جزئیات می‌دهند که می‌توانید بیوگرافی شان را بنویسید.

¹ Symbian

در گذشته اگر می‌خواستید مکالمه کسی را گوش دهید باید تلاش بسیاری می‌کردید، و اساساً عمل خوبی محسوب نمیشد. اما اینک ما براحتی کارهای روزانه، برنامه‌هایمان برای پایان هفته و خلاصه همه موارد شخصی مان را با دیگران در معابر عمومی شریک می‌شویم. به عبارت دیگر بخشی از جهان شخصی مان را خیلی عمومی کرده‌ایم. این عمومی کردن بیش از حد در واقع نوعی نابه‌هنجاری به حساب می‌آید. زیرا موجب بروز اختلالاتی در سطح جامعه میشود. اصلاح این نابه‌هنجاری مستلزم فرهنگ‌سازی در رابطه با استفاده صحیح از تلفن همراه است. به عنوان مثال از طریق سایر رسانه‌های جمعی از قبیل سینما و تلویزیون می‌توان شیوه‌های درست استفاده از تلفن همراه و مکان و زمان مناسب مکالمه با این رسانه را تلویحاً رواج داد. از دیگر معایب گسترش مکالمات کلامی تلفن همراه، رواج نوعی بی‌نزاکتی پنهان در سطح جامعه است. همه ما شاهد صحنه‌های بسیاری هستیم که در آن دو فرد با هم مشغول صحبت هستند و ناگهان تلفن همراه یکی از این افراد زنگ می‌خورد. این فرد مکالمه قبلی خود را قطع و به یک مکالمه جدید می‌پردازد. این گونه مکالمه‌های گاه به گاه قطع شده، تمرکز دقت را نسبت به موضوع مورد بحث کم میکند و گاه در صورت نخوردن زنگ هم افراد حواسشان متوجه این امر است که آیا تلفن شان به صدا در خواهد آمد یا نه. در بیشتر کلاسهای دانشگاهی هم گاه و بی‌گاه تلفن همراه دانشجویان و حتی اساتید به صدا در می‌آید که این مخالف مقررات آموزشی و آکادمیک است. اما از آنجا که این نابه‌هنجاری به عنوان نوعی هنجار به شکل قراردادی در بین افراد پذیرفته شده است، به ظاهر کمتر کسی توجه خود را متوجه این بی‌نزاکتی پنهان می‌کند و راه مبارزه با این ترویج پنهانی چیزی نیست جز ترویج فرهنگ صحیح استفاده از تلفن همراه. تلاشهایی کم و بیش محسوس در این زمینه شکل گرفته است. اما بیشتر این تلاشها به شکل اجبار به کار می‌رود. به عنوان مثال مدیر مدرسه یا استاد دانشگاه آوردن موبایل به کلاس را ممنوع می‌کنند. بنابراین هدف هنجار سازی آنها به شکل بی‌پایداری منجر به نوعی اجبار ظاهری می‌شود به طوریکه دانشجویان به ظاهر این قانون را رعایت می‌کنند اما در واقع از آنجایی که با فرهنگ قائم به ذات استفاده از این رسانه آشنا نیستند، شیوه غلط خود را به شکل پنهانی ادامه می‌دهند. بنا براین، اجبار می‌تواند در مراحل اولیه و ابتدایی موثر واقع شود اما برای داشتن جامعه‌ای به هنجار باید فرهنگ سازی پیشینه‌ای را ترویج داد به طوریکه فرد فرد جامعه، نه از روی اجبار، بلکه از روی درک این

فرهنگ، از تلفن همراه خود در زمان و مکان مناسب استفاده کنند. از دیگر مضرات عادت به مکالمات تلفنی از طریق تلفن همراه، بروز نوعی افسردگی در صورت عدم حضور تلفن همراه است. زنگ خوردن تلفن همراه برای افراد این معنی ضمنی را دارد که کسانی به یاد فرد هستند یا اینکه وی فرد مهمی است. بنابراین وقتی موبایل فرد زنگ نخورد یا از موبایل اش دور باشد، احساس گم کردگی و افسردگی می کند. زیرا این تصور غلط برای فرد تثبیت شده که به صدا در آمدن تلفن همراه به معنی عزیز بودن و مورد محبت قرار گرفته شدن اوست. این نوع طرز فکر سبب افزایش مکالمات تلفنی بین افراد میشود که گاه هیچ ضرورتی ندارد و تنها موجب صرف هزینه های بسیار و گاه حتی انرژیهای بسیار می شود که می توانست صرف امور سازنده تری شود. آن روی سکه این تصور که زنگ خوردن تلفن به معنی دوست دانسته شدن است، تصور دیگری هم است. این زنگ خوردن مداوم و امکان تماس در هر زمان و در هر مکان موجب بروز استرس همیشه در دسترس بودن می شود. امروزه انتظار عمومی از فرد اینست که قابل دسترس باشد. اگر نباشد باید بتواند دلیل و برهان بیاورد و یا در بدترین حالت توجیهی سر هم کند. بنابراین این استرس مضمن و پنهانی در طول زمان به بدنه ی جامعه صدمه وارد می کند.

۲- جنبه نوشتاری

جنبه نوشتاری تلفن همراه یا پیام کوتاه، ابزاری نسبتاً جدیدی برای برقراری ارتباط است. این مجرای ارتباطی موجب گسترش کلمه های اختصاری و علامت های قرار دادی بسیار شده است که این خود موجب صرفه جویی در زمان می شود. بیشتر این علامتهای اختصاری نیز در میان کاربران پیامهای کوتاه شناخته شده و پذیرفته است. امروزه استفاده از پیام های کوتاه در میان عموم مردم به ویژه جوانان رواج بسیار دارد. بطوریکه پیام کوتاه به عنوان یک صنعت وسیع شناخته می شود. استفاده از پیام کوتاه در مقایسه با مکالمه تلفنی از فوائد بسیاری برخوردار است و موجب کاهش هزینه و صرفه جویی در وقت می شود. اما عدم وجود فرهنگ مناسب در استفاده از این رسانه موجب بروز ناهنجاریهایی در سطح جامعه و مختوش کردن زبان ملی می شود. به عنوان مثال از طریق این رسانه میتوان مطالبی را به سرعت بین همگان ترویج کرد که مخالف عرف و عفت عمومی جامعه است. این نوع همه گیری، گاه از کنترل خارج است و اگر فردی نخواهد هم

در معرض این گونه پیامهای کوتاه قرار می گیرد. پیام کوتاه همچنین موجب گسترش اخبار پنهانی در رابطه با اوضاع کشور چه کذب و چه صحیح میشود. و این مسئله منجر به تشویش اذهان عمومی و یا افزایش بی اعتمادی جمعی به حکومت و نظام سیاسی کشور میشود. بنابراین تمامی این موارد و موارد مشابه لزوم فرهنگ سازی را در رابطه با پیام کوتاه به تصویر میکشد. از دیگر مضرات ارتباط نوشتاری از طریق تلفن همراه الزام اختصار نویسی و کوتاه کردن هر چه بیشتر عناصر زبانی بواسطه محدودیت مکانی (تعداد کارکتر) و زمانی میباشد. این امر از بارزترین نمونه های آسیب رسانی به زبان فارسی محسوب می شود. بسیار شاهد هستیم که افراد بخصوص جوانان از رسم الخط لاتین جهت نگارش به زبان فارسی استفاده می کنند که این در درجه اول خنثی کردن قیح استفاده از رسم الخط لاتین در نگارش فارسی را در پی خواهد داشت. نکته دیگر، استفاده از واژه ها و عبارات غیر دستوری و رواج اصلاحات انگلیسی در ارتباطات میباشد. رواج چنین اصطلاحات صدمات جدی به فرهنگ زبانی جامع ما خواهد زد.

۳- جنبه تصویری

عکاسی و عکس برداری معانی مختلفی برای افراد مختلف دارد. اما نقطه ای مشترک تمامی این تعابیر و معانی، هدف برقراری ارتباط است. استفاده از عکس موجب برقراری نوعی ارتباط تصویری بین افراد می شود که گاه بسیار گویا تر و موثر تر از کلام یا نوشتار تلقی می شود. امروزه افراد در سراسر جهان، بدون به همراه داشتن تلفن های همراهشان که نوعی دوربین عکاسی سیار هم محسوب می شود، خانه هایشان را ترک نمی کنند. حتی عکاسهای حرفه ای که همیشه با دوربینهای عکاسی شان به سفر می روند گاهی پیش می آید که به علت همراه داشتن تلفن همراه مجهز به دوربین عکاسی، دوربین شان را با خود نمی برند. اما با وجود تلفنهای همراه مجهز به دوربینهای عکاسی، این امکان برای همه افراد است که چه بطور حرفه ای و چه بطور غیر حرفه ای و در هر زمان و در هر مکان مجهز به دوربین عکاسی بوده و قادر به ثبت وقایع اطراف خود باشند. صنعت عکاسی در گذشته به سهولت حال نبود و دوربین عکاسی هم در دست همه کس و در هر مکانی حاضر نبود. اما رشد سریع کاربران تلفن همراه موجب شده است که هر فردی در جایگاه خود، یک عکاس، یک خبرنگار، یک کاریکاتوریست و یک منتقد اوضاع اجتماعی و فرهنگی

محسوب شود. امروزه شاهد شکل‌گیری وب‌سایتها و وبلاگ‌های مختلفی هستیم که حاوی عکسهای گویا از وقایع اجتماعی یا معزلهای اجتماعی فرهنگی است. بیشتر این عکسها، از حیثه توانایی و مشروعیت عکاسان حرفه‌ای و خبرنگاران خارج است. اما افراد عادی میتوانند این گونه عکسها را به راحتی از طریق اینترنت گسترش دهند. بنابراین این امکان وجود دارد که هر واقعه نادری که در لحظه‌ای رخ می‌دهد توسط کسانی ثبت شده باشد. این امکان از جهات بسیاری مثبت است. به عنوان مثال، به هنگام بروز حادثه‌ای مثل تصادف، زلزله یا انفجار در اثر بمب‌گذاریها و... این امکان که خبرنگار یا عکاس حرفه‌ای در مکان حادثه حاضر باشد کم است اما این احتمال که افراد حاضر در حادثه تلفن همراه داشته باشند بسیار زیاد است و از طریق دوربینهای دیجیتالی تلفن همراه عکسهای مفیدی در رابطه با آن حادثه، گرفته میشود که تمام این عکسها میتواند در مراحل بعدی مفید واقع شود. حتی شبکه‌های معتبر اخبار بین‌المللی نظیر **BBC** و **CNN** نیز از این گونه تصاویر در اخبار خود استفاده می‌کنند. این امکان همیشه در صحنه بودن دوربینهای دیجیتالی تلفنهای همراه علاوه بر فوائد ذکر شده، معایب زیادی هم دارند. از مهم‌ترین معایب این رسانه در هم شکستن حریم شخصی زندگی افراد است. به دلیل حضور همیشگی و غیر قابل کنترل تلفنهای همراه این امکان وجود دارد که هر لحظه و هر جایی از افراد مختلف بویژه اشخاص معروف عکس برداری و فیلم برداری شود و از این طریق حریم خصوصی زندگی این افراد در معرض خطر قرار گیرد. بنابراین فرهنگ سازی در استفاده از سیستم عکس برداری توسط تلفنهای همراه از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. زیرا عکسها و تصاویر به نسبت نوشته‌ها و حتی کلام، تاثیرگذارتر و مستقیم‌تر است و همانطور که تاثیرگذاری آن مستقیم و بیشتر است، معایب و ضررهای آن نیز بیشتر و مستقیم‌تر متوجه افراد جامعه و در سطح بالاتر بدنهی جامعه است. بدلیل این اهمیت ویژه، فرهنگ سازی مناسب می‌تواند موجب گسترش سیستم اطلاع‌رسانی و ارتباط مثبت در میان افراد جامعه شود و حس مسئولیت‌پذیری، ظرافت، تیزبینی و نکته‌سنجی را در افراد بیشتر کند.

با استفاده روزافزون تلفن همراه و شناور شدن حوزه‌های عمومی و خصوصی روابط، مقوله فرهنگ در جایگاه ویژه‌ای قرار می‌گیرد. تلفن همراه با وجود عمر کوتاهی که در عرصه رسانه

ها دارد، عنوان چهارمین صفحه نمایشگر (پس از سینما، تلویزیون و کامپیوتر) وهفتمین رسانه جمعی (پس از چاپ، ضبط صوت، سینما، رادیو، تلویزیون و اینترنت) را به خود اختصاص داده است. تلفن همراه نیز همچون سایر رسانه های ارتباطی و فن آوریهای نوین، اول از همه توجه فردی را به خود جلب کرد. تا قبل از همه گیر شدن این رسانه، اینکه چقدر جامعه متأثر از این فن آوری خواهد شد، محسوس نبود. برای بررسی تأثیرات این رسانه بر روی جامعه باید از عناصر تشکیل دهنده جامعه آغاز کرد. عناصر تشکیل دهنده یک جامعه افراد آن جامعه هستند. بنابراین بررسی تأثیرات فردی تلفن همراه، حائز اهمیت است. با توجه به گوناگونی خصیصه های فردی و تفاوت های ایدئولوژی و رفتاری انسانها، این رسانه ارتباطی می تواند تأثیرات زیادی در زندگی فردی افراد بگذارد. مهم ترین این تأثیرات در مقوله "هویت" مشخص می شود. علاوه بر یکپارچگی یک جامعه و یک فرهنگ، افراد جامعه متمایل به متفاوت بودن و برجسته بودن از جمع هستند. یک مجرا برای این تفاوت و بدنبال آن دسترسی به نوعی هویت، تلفن همراه است. نوع مدل گوشی تلفن همراه، انتخاب رنگها، تصاویر و حتی شماره های ذخیره شده در حافظه تلفن همراه همه به نوعی نشان از هویت فرد می دهد. این تأثیرات در جوانان و نوجوانان بیشتر مشهود خواهد بود. نوجوانان و جوانان بیشتر از بزرگسالان درگیر مسئله هویت هستند. این متمایز شدن هویت شخصی از طریق استقلال ممکن می شود و تلفن همراه وسیله شخصی است که به جوانان برای تحرک و برقراری ارتباط همزمان احساس استقلال می دهد، زیرا از طریق تلفن همراه کانال ارتباطی فرد، از سایر اعضای خانواده جدا می شود و در واقع وقتی والدین برای فرزندانشان چنین حقی قائل می شوند، به این معناست که می خواهند فرزندانشان در این زمینه از انعطاف پذیری بیشتری برخوردار باشند. اهمیت تلفن همراه در شکل گیری هویت و استقلال گاهی به حدی است که تلفن همراه هر فرد سمبلی از شخصیت وی می شود. نوع گوشی، نوع تصاویر و پیام های ذخیره شده و نوع اطلاعات فردی، همه و همه گویای ویژگی های اخلاقی فرد است. از مقوله های دیگری که از دیدگاه فردی حائز اهمیت است مسئله مد و مدسازای است. با گسترش مصرف تلفن همراه از یک سو و آگاهی های مختلف تجاری در رابطه با آن، مسئله مد نیز مطرح می شود. بطوری که دیگر داشتن تلفن همراه به تنهایی ارزش محسوب نمی شود. بلکه نوع گوشی و میزان امکانات و خدمات آن و یا کمپانی تولید کننده آن مطرح است. وقتی پای کمپانی های تولید کننده به میان

می آید، مقوله های مد سازی، تبلیغاتی و بازاریابی نیز مطرح می شوند. بنابراین انتخاب یک فرد و اینکه چه مدل گوشی ای انتخاب کند، از محدوده یک انتخاب فردی و یک تاثیر فردی، به مقوله گسترده تری مرتبط می شود و آن مقوله اجتماع است. از طرفی نوع شکل گیری هويت و استقلال فردی نیز حائز اهمیت است. اگر شکل گیری این هويت به طریقی سوء باشد یا به شکل مضری این هويت شکل یابد و به دنبال آن حصول استقلال شخصی وسیله ای باشد برای ناهنجاری های اخلاقی، آنگاه صدقه اصلی به پیکره جامعه وارد خواهد شد. زیرا جامعه متشکل از افراد است و افرادی که هويت و استقلال ناهنجاری را در خود پرورش دهند، تهدیدی برای پیکره هنجار طلب جامعه خواهند شد. بنابراین، با در نظر گرفتن این تاثیرات سوء، تلفن همراه در سطح وسیع هم به عنوان ابزاری مفید و هم به عنوان ابزاری مخرب و منفی مطرح می شود. تاثیرات مثبت تلفن همراه بر همه کاملاً مشهود است. این تاثیرات مثبت می تواند در راستای تمام تاثیرات مثبتی باشد که هر فن آوری نوینی در زندگی امروزه داراست. تاثیراتی از قبیل: تسهیل ارتباطات، کاهش موانع زمانی و مکانی در ارتباط، گسترش شبکه اطلاع رسانی و امکان همیشه در دسترس بودن و تبادل سریع اطلاعات. بطور جزئی از دیگر تاثیرات مثبت تلفن همراه، امکان استفاده از اینترنت در هر زمان و دسترسی به هر گونه اطلاعاتی در هر مکان است. همچنین تلفن همراه بستر مناسبی را برای سیستم های اطلاع رسانی جمعی فراهم می کند. شرکتهای معتبر کشور از قبیل مخابرات، اداره برق، صدا و سیما، و سایر رسانه ها برای تبلیغات یا فرهنگ سازی تخصصی خود می توانند با سیستم اطلاع رسانی جمعی از طریق پیام های کوتاه به تمامی مشترکان ارتباط برقرار کرده و از این طریق اطلاعات به طرز وسیع و سریعی بین جمعیت کثیری توزیع خواهد شد. تاثیرات مثبت تلفن همراه می تواند بیشتر در رابطه با فوائد فن آوری آن باشد. به عنوان مقوله ای که سعی میکند جدا از فرهنگ عمل کند. زیرا هرگونه فن آوری ای از قبیل تلفن همراه سعی میکند قائم به ذات خود باشد و در بستری که از آن پدید آمده یعنی بستر فن آوری رشد کند و ماندگار شود. ولی در جریان این رشد و توزیع ها خواه ناخواه عوامل دیگری نیز دخیل می شود. تلفن همراه نیز همانند سایر فن آوریها علاوه بر تاثیرات مثبت تاثیرات منفی ای نیز دارد و این تاثیرات منفی بستر دیگری را که فن آوری بطور نامحسوس در آن در حال جریان است مشخص می کند و این بستر نامحسوس بستر فرهنگی جامعه است. هرگونه تاثیر منفی استفاده از تلفن همراه خواه ناخواه به

مقوله فرهنگ باز می گردد. به عنوان مثال از مهم ترین تاثیرات منفی تلفن همراه برای جامعه گسترش بعضی اطلاعات ناخواسته از بطن جامعه است. بطور مثال با گسترش سیستم عکس برداری دیجیتالی با تلفن همراه و یا با وجود امکان فیلمبرداری و توزیع همزمان آن از طریق بلوتوث، این امکان وجود دارد که هر اطلاعاتی یا هر واقعه ای که گسترش آن برای افکار عمومی مضر است به راحتی گسترش یابد و امکان کنترل و ریشه کن کردن آن پس از توزیع نیز تقریباً غیر ممکن گردد. حتی از طریق رسانه SMS نیز میشود بعضی اطلاعات محرمانه، اخبار کذب و مطالب منافی عفت عمومی را در سطح جامعه گسترش داد. ازدیگر بارزترین تاثیرات منفی تلفن همراه، گسترش و توزیع عکسها و فیلم های ناخواسته از زندگی خصوصی افراد است. به دلیل همه گیر بودن این فناوری و عدم توانایی کنترل (این رسانه، عکسها و فیلمهای زیادی به شکل ندانسته از افراد ضبط و در سطح جامعه پخش شده که منجر به فروپاشی روابط بسیاری از افراد شده است. بنابراین تمامی این خصوصیات منفی بطور مستقیم بر زندگی فردی افراد و بطور غیر مستقیم به بدنه جامعه ضربه می زند. از آنجایی که هر فردی واحد تشکیل دهنده جامعه بحساب می آید، نوع دیدگاه هر فرد در رابطه با فرهنگ، تاثیر مستقیمی بر روی جامعه خواهد گذاشت. و از طرفی جامعه نیز ایدئولوژی و فرهنگها و هنجارهای خود را به طرق مختلف به افراد تزریق میکنند. بنابراین این نوعی رابطه دو سویه است که هم میتواند فردی و هم میتواند جمعی باشد و هم میتواند مفید و هم میتواند مضر باشد. وقتی فن آوری ای مثل تلفن همراه روانه بازار می شود، بطن جامعه از آنجایی که تا به حال با چنین مقوله ای مواجه نشده، راهکاری برای واکنش کردن جامعه در قبال آن فن آوری ندارد. بنا براین شکل گیری فرهنگ استفاده از یک فن آوری در مراحل اولیه مستلزم وجود فرهنگ شخصی افراد و پیشینه فکری، اجتماعی و خانوادگی هر فرد می شود. بطوریکه افراد با توجه به فرهنگ فردی خود میتواند از یک فناوری استفاده سوء یا استفاده مفید کنند که البته بعضاً این فرهنگهای شخصی مثبت و پیشرو اهداف جامعه است. اما در بیشتر موارد بخصوص در کشورهای جهان سوم فرهنگهای فردی در خصوص استفاده از یک فن آوری شکل نگرفته است. بنا براین استفاده سوء از آن گسترش مییابد. این فرهنگهای فردی، گوناگون و غیر قابل کنترل اند. این گوناگونی و غیرقابل کنترل بودن برای اهداف اجتماعی و گسترش فرهنگ اجتماعی مضر است. زیرا هدف جامعه برای گسترش یک هنجار، یکپارچه کردن ایدئولوژی افراد است. این

یکپارچگی و وحدت به بدنه جامعه ثبات و مشروعیت میبخشد. بنابراین گوناگونی به شکل نا به هنجار در سطح جامعه باید به طرق مختلف کنترل شود. بهبود وضع جامعه ممکن نیست مگر از طریق بهبود ایدئولوژی فرهنگی فرد افراد جامعه. این بهبودی از طریق گسترش فرهنگ سازی شکل می گیرد. فرهنگ سازی در سطح اولیه و فردی اش با افراد و در سطح بالاتر و جمعی اش با جامعه سر و کار دارد و مستلزم صرف انرژی و دقت بسیار است.

بند دوم: تلفن همراه ، هویت فردی و فردگرایی

هویت فردی ، منعکس کننده آن طرز تلقی است که فرد از خود و دیگران از او دارد. چگونگی خود یا فرد در ارتباط معناداری با ذهنیت و عینیت های فردی است. تلقی فرد از زندگی و انتظارات او از نقش اجتماعی و حوزه فردی همراه با نوع ارتباطی که با دیگران در مسیر زندگی برقرار می کند حوزه فردی او را شکل می دهد. (عاملی، ۱۳۸۷، ۱۶۱) تلفن همراه یکی از شخصی ترین ابزار زندگی امروز است که " امکان خوداظهاری هویتی " را فراهم می آورد. تلفن همراه ابزاری است که قابلیت انعطاف ارتباطات را فراهم کرده است از قبیل:

- ۱- امکان ارتباط دوسویه یا چندسویه دائمی
- ۲- قابل برنامه ریزی بودن ارتباطات
- ۳- انتخابی بودن پذیرش ارتباطات
- ۴- انتخابی بودن در دسترس بودن و نبودن
- ۵- استفاده های چندمنظوره رسانه ای از قبیل گوش دادن به رادیو، موسیقی و تماشای تلویزیون و ورود به جهان مجازی اینترنت.

این قابلیت ها خصلتهایی است که کانون فرد و خواسته های فرد را معنا می بخشد. (عاملی، ۱۳۸۷، ۱۶۳)

¹ Identity self-expression

باید توجه داشت که تلفن همراه فضا و حس واقعی تری را در ارتباطات انسانی در مقایسه با سایر وسایل ارتباط جمعی فراهم آورده است. فرد بدون سناریو در تعاملی زنده با فرد یا افراد دیگر قرار می گیرد. این تعامل در سطح ارتباط صوتی خلاصه نمی شود بلکه دارای خصوصیات ارتباط صوتی و تصویری و درعین حال ارتباط همراه با رویت تصویر یا ارتباط با استفاده از نامه الکترونیک یا ارسال صدا و تصویر به صورت پیام نیز است.

به نظر می رسد پیوند تلفن همراه و فرد پنجم لایه مهم را برای فردیت فرد به دنبال می آورد

- توسعه فردی

- توسعه نظام ارتباطات بین فردی

- توسعه انتخابها و تغییر در نظام ارزشی و ترجیحی فرد

- تغییر در پیوندها، دلبستگی های فردی و حوزه خصوصی زندگی

- دسترسی فوری یا فرهنگ فوری

تلفن همراه به منزله ابزار فردی که فردیت را ابزارمند و حوزه علاقت فردی را تسهیل می کند،

می تواند با لایه های مختلف فردیت پیوند معناداری برقرار کند. (عاملی، ۱۶۵، ۱۳۸۷)

بند سوم: توسعه فردی در پرتو تلفن همراه

در درجه اول باید توجه داشت که به رغم ظرفیت های گسترده ای که تلفن همراه در قلمروهای مختلف پزشکی، حرفه ای، رسانه ای، دینی و سرگرمیها دارد، دو ظرفیت مهم تلفن همراه یعنی تماس تلفنی و ارسال و دریافت پیام متنی و همچنین پیام صوتی و تصویری استفاده غالب و شایع آن است. این دو قابلیت ظرفیت های فردی و همچنین حوزه خصوص فرد را توسعه می دهد.

(عاملی، ۱۳۷۸، ۱۶۶)

اگرچه تلفن همراه در ایران به ظرفیت های گسترده اطلاعاتی خود نرسیده، اما با همین ظرفیت های محدود فرد را در فضای متصل به دیگری قرار داده است. ظرفیت های جامع این صنعت چندرسانه ای و ارتباط فردی که می توان از آن به صنعت ارتباطی و چندرسانه ای و در عین حال

رایانه سیار فردی تعبیر کرد، امکانات همه رسانه ها اعم از رادیو ، تلویزیون ، سینما، روزنامه، ضبط و پخش انواع صداها و همچنین همه امکانات رایانه ای با نرم افزارهای مختلف و از همه مهم تر اتصال به جهان مجازی اینترنت را در خود جمع کرده است.

بند چهارم: تلفن همراه ، پیوندها، دل بستگی های فردی و حوزه خصوصی زندگی

رابطه بین فناوری و فرهنگ به طور عام و فهم هویتی که فرد از خود و دیگری در ارتباط با فناوری دارد، منعکس کننده ابعاد گسترده معنایی، هویت فردی و هویت جمعی یک جامعه است. در میان فناوری های تجربه شده ، فناوری و صنعت هم زمان ارتباطات که "ارتباط با افراد در فاصله دور" را به صورت هم زمان فراهم آورده، نسبت جدید از فرهنگ ، مهنا، حافظه و فاصله را بازسازی کرده است. این تجربه درک پیوند خورده ای بین خود، فناوری و دیگری را فراهم آورده است.

بند پنجم: تلفن همراه ، دسترسی فوری و فرهنگ فوری

در گذشته مسافرت و دور شدن از خانه ، شهر و در سطح گسترده تر دور شدن از وطن عامل معناداری برای "قطع ارتباط" با خانواده ، دوستان و فضای دوستی و پیوندها یا فضای کار و شغل بوده است. هر روزه زمانی که فرد از خانه خارج می شد ارتباطات محدودی با خانه داشت و در نتیجه در جریان مسائل و مشکلات کمتری قرار می گرفت مسائل فوری و ضروری زندگی به دلیل در دسترس نبودن افراد به زمان مواجهه حضوری فرد موکول می شد. با آمدن تلفن همراه دسترسی به فرد در هر زمان و هر مکان برای همگان ممکن گردید. دسترس پذیر بودن فرد سه پیامد عمده را به همراه داشت. در درجه اول حجم ارتباطات فردی به واسطه تلفن توسعه یافت. در درجه بعد واسطه های تماس با فرد را کاهش داد و در واقع تماس را با خصیصه "ارتباط حضوری" که بدون واسطه است، برخوردار کرد و درجه سوم "فضای فرهنگ فوری" به دلیل "دسترسی های فوری" به وجود آمد که ضمن اینکه فرد از ظرفیت "دسترسی دائمی" برخوردار شد امکان انتقال خوشیها و بدیها و خبرهای خوشحال کننده و ناراحت کننده به صورت گسترده فراهم گردید. فرهنگ فوری به خودی خود هم عامل آرامش است، زیرا نگرانیهای ناشی از بی

خبری را کاهش می دهد و هم به دلیل سرعت انتقال اطلاعات عامل اضطراب و افزایش تشویش. (عاملی، ۱۸۴، ۱۳۷۸)

بخش چهارم: ارتباط دو سویه فرهنگ و تلفن همراه به عنوان یک فن آوری

امروزه هیچ ابزار فرهنگی ای به اندازه تلفن همراه نشانگر قدرت نبوغ و در عین حال مخرب فن آوری نوین نیست. در اغلب جوامع اروپایی و آسیایی و حتی کشورهای جهان سوم، تلفن همراه عمدتاً به عنوان عضو لاینفک محسوب می شود. فن آوری در مفهوم جامع خود در سطح دانایی ها و نیازهای فطری انسان نمی گنجد. بنابراین هر فن آوری جدیدی که پا به عرصه ی ظهور میگذارد نه تنها از نظام باورها و عقاید و فرهنگ افراد یک جامعه فاصله دارد بلکه از خود نظام فن آوری نیز فاصله دارد. زیرا برای مقوله فن آوری نمیتوان قوانین مستحکم و همگانی ای که در خور هر فن آوری ای باشد صادر کرد. بنابراین هر فن آوری جدیدی نیازمند تفکر در زمینه اصالت وجودی آن در حوزه فن آوری و همچنین تفکر در زمینه چگونگی تطبیق آن در نظامهای گوناگون انسانی است. حال چگونه می توان فن آوری را که به سختی قائم به ذات خود است، در خدمت نظامهای مختلف اقتصادی و فرهنگی جوامع مختلف در آورد؟ در رابطه با تلفن همراه به عنوان یک فن آوری همه گیر و گسترده نیز این سوال مطرح خواهد بود. به طور حتم تأثیر این رسانه در کشورهای اروپایی با تأثیر آن در کشورهای آسیایی متفاوت است. بنابراین باید سعی در برقراری نوعی آشتی بین لجام گسیختگی فناوری و اصالت فرهنگی و باوری کرد. این فرایند آشتی در واقع همان فرهنگ سازی است. حال چگونه میتوان در استفاده از تلفن همراه فرهنگ سازی کرد؟ برای پاسخ به این سوال اول باید تعریفی مرتبط از فرهنگ ارائه کرد:

فرهنگ در واقع مجموعه ای از هنجارها، باورها و ارزشهای مشترک است که نظام اجتماعی یک کشور حول محور آن میچرخد. در کشورهای آسیایی از قبیل ایران، مقولهی فرهنگ از اهمیت ویژه ای برخوردار است. زیرا در نظام اقتصادی و اجتماعی این کشورها، باورهای عموم و ارزشهای اخلاقی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. بنابراین عواقب مضر ناشی از تناقض فن آوری و فرهنگ در اینگونه کشورها بیشتر محسوس خواهد بود. از جمله عواقب این تناقض، تغییر عادات و سنن فرهنگی این گونه جوامع به شکل نا به هنجاری است. گوناگونی فرهنگهای مختلف

در جوامع مختلف از آنجا ناشی میشود که انسانها قادر به تفکر انتزاعی هستند. این تفکر انتزاعی منجر به تفکر در مورد آینده و نیازهای آتی میشود. برای مثال انسانها در مورد چگونگی زندگی در مناطق مختلف می اندیشند. قطعا زندگی در یک منطقه ساحلی با زندگی در بیابان تفاوت بسیاری دارد. پس این نوع واکنشها در رابطه با محیط، به نوع محیط بستگی دارد. محیطهای مختلف با توجه به نیازهای مختلف، فرهنگهای خاص خود را گسترش می دهد و این فرهنگهای متفاوت اهداف مختلفی را برای جوامع مختلف فراهم کرده است که این اهداف به نوبه خود موجب نیازهای مختلف و در حیطه آن نوآوری و در پاسخ به آن نیازها شده است. بنابراین تقابل فناوری و فرهنگ همیشه وجود داشته است. حال سوالی که مطرح میشود این است که آیا فناوری بر وی فرهنگ تأثیر میگذارد یا فرهنگ بر روی فناوری؟ در پاسخ به این سوال می توان گفت فناوری و فرهنگ رابطه ای متقابل و وابسته به هم دارند (مورفی، ۲۰۰۸). بدین معنی که فناوری فرهنگ را تغذیه می کند و فرهنگ نیز به فناوری مشروعیت می بخشد. بنابراین این دو مقوله با هم واز هم رشد میکنند و پیوسته بر روی هم تأثیرات فراوانی می گذارند. موارد زیادی از تأثیرات فناوری بر فرهنگ قابل ذکر است که از این میان به شرح مواردی از این تأثیرات می پردازیم. اولین تأثیر فن آوری تلفن همراه بروی جامعه تخریب فرهنگ حفظ حریم خصوصی دیگران است. همانگونه که اشاره شد در گذشته به هنگام صحبت افراد با هم، دیگران کمتر این فرصت را برای شنیدن مکالمات آنها داشتند. ولی امروزه افراد خواه ناخواه در معرض زندگی خصوصی و صحبتهای خصوصی هم قرار میگیرند. مقوله ی حفظ حریم شخصی که زمانی ارزش شناخته میشد با ورود این فن آوری به سرعت تغییر ماهیت داد و به حالت خنثی رسید حتی فراتر از آن نیز رفت. بطوری که حفظ حریمهای ارتباطی نه تنها ارزش شناخته نمی شود، بلکه صحبت کردن در حضور دیگران معقول و متمدنانه شناخته میشود. بنابراین فرهنگ ریشه ای حفظ حریم خصوصی، به سرعت و در عین حال به شیوه ای نا محسوس تخریب میشود. از دیگر تأثیرات فناوری تلفن همراه بروی فرهنگ و جامعه، مربوط به حوزه ای اخلاقی است. پوشیدگی و حفظ بعضی شئونات و مسائل اخلاقی که ارزش محکم ای در جامعه شناخته می شود، با کمک این رسانه علنی میشود. در واقع مقوله ای اخلاق زیر مجموعه ای از مقوله های حریم شخص به شمار می رود و از آنجایی که شئونات و مسائل اخلاقی بخشی از حریم شخصی افراد و جامعه اند، تخریب حریم شخصی منجر

به تخریب حریم اخلاقی نیز میشود. نمونه بارز این مقوله پخش فیلمهای مستهجن یا خلاف عفت عمومی جامعه است که به سرعت و به شیوه ای غیر قابل کنترل در سطح جامعه پخش میشود. از دیگر موارد استفاده نادرست از این رسانه در تخریب اخلاق، استفاده نامناسب از عکسها و یا ترویج پیامهای کوتاه غیر اخلاقی است که امروزه در سطح جامعه رواج دارد و بدلیل گستردگی آن قبح و زشتی آن در نزد افکار عمومی به آرامی از بین رفته است بطوری که اینگونه مسائل در ذهن افراد مجاز شناخته میشود. اینگونه مشروعیت دادنها به ناهنجاری ها منجر به بروز مشکلات فراوانی میشود و تنها در صورتی قابل حل است، که تصور فرد فرد افراد جامعه از این مقبول بودن تغییر کند. از دیگر تاثیرات بارز فن آوری تلفن همراه بروی جامعه همانطور که پیشتر گفته شد، ترویج فرهنگ بی ادبی است. بطوریکه این بی ادبی حاصل از تلفن همراه، به شکل یک هنجار شناخته شده و مجرای خود را در میان سایر قوانین معاشرت باز کرده است. بطوری که قطع محبت کسی به دلیل زنگ خوردن تلفن همراه بی نزاکتی محسوب نمی شود. موارد ذکر شده از تاثیرات فناوری بر فرهنگ بود. در واقع فناوری در آن واحد هم به جامعه صدمه می زند و هم به جامعه کمک میکند. فوائد آن برای رشد اقتصادی جامعه زیاد است اما اگر فرهنگ را فرهنگ وابسته به سنتها و باورهای جامعه در نظر بگیریم، تاثیرات فناوری بر آن مخرب خواهد بود. از آنجایی که فرهنگ یک جامعه پیش زمینه و بستر فناوری آن جامعه خواهد بود، بنابراین تاثیرات منفی فناوری بر وی فرهنگ جامعه مشهودتر خواهد بود (بکر، ۲۰۰۸). به هر حال پیشرفت فناوری اجتناب ناپذیر است و چه خوب و چه بد، ما باید خود را برای تغییرات حاصل از آن آماده کنیم. اما فناوری در یک فضای خالی توسعه نمی یابد. در واقع گسترش و تکامل فناوری جزء قوانین تکامل طبیعت نیست. پتانسیل ابتکارات و دامنه های گوناگون فناوری نامحدود است. علاوه بر تاثیر فناوری بر فرهنگ، فرهنگ نیز موجب تغییراتی در فلسفه استفاده از یک فناوری و کاربرد آن میشود. در واقع نوآوری های فناوری ک بدلیل نیازهای فرهنگی بوجود می آید. روند گسترش کارکردهای یک فن آوری نوین بدین گونه است که در ابتدا مرتبط با یک هدف خاص است. اما با گذشت زمان و همه گیر شدن استفاده از آن فن آوری، نیازهای جدیدی شکل می گیرد. بنابراین متعاقب آن، آن فن آوری باید پاسخگوی نیازهای بالقوه ای که برای مصرف کنندگان بوجود می آید باشد. از مصادیق این تاثیر میتوان به افزوده شدن خدمات ارتباطی مخابرات همانند ارتباط مکتوب

و تصویری و ارایه نرم افزارهای مختلف در تلفن همراه اشاره کرد. اما گاه این نیازهای بالقوه، رابطه چندانی با فلسفه بوجود آمدن آن فن آوری ندارد و گاه حتی یک نیاز همگانی نیز محسوب نمی شود. بلکه اینگونه نیازها مرتبط با فرهنگها، سنتها و آداب و رسوم خاص مردم یک کشور است. بنابراین فن آوری ای که به شکل واحد به کشورهای مختلف سرایت میکند و به گونه ای متولد میشود، رشد خود را به اشکال مختلف و در خور نیازهای مختلف مردم یک جامعه طی میکند (گلاتس، ۲۰۰۸). بنابراین فرهنگهای مختلف جوامع مختلف، تاثیر خود را بروی فن آوری خواهند گذاشت. در این رابطه میتوان به ابداعات مسلمانان در استفاده از تلفن همراه به عنوان مثال افزودن امکانات جدیدی به تلفن همراه از قبیل قبله یابی یا آموزش مناسک حج اشاره کرد. بنابراین در اثر همنشینی با فرهنگ خاص جامعه و با درک نیازهای فرهنگی خاص، فناوری به سمت تامین نیازهای فرهنگی و مذهبی جامعه سوق داده میشود بطوریکه هم اکنون، این امکانات ویژه چون اطلاعات صیاحتی، نقشه شهرها، قبله یابی و یا آموزش مناسک حج در پیش فرض امکانات برخی تلفنهای همراه قرار داده شده است. هر چند با وجود همه این توضیحات، تاثیرات فناوری بر فرهنگ مشهودتر است. اما در واقع این به نوع دیدگاه ما بستگی دارد. اگر به فن آوری ای مثل تلفن همراه به شیوه ای بنگریم که وسیله ای است برای تعیین قبله، آنگاه میگوییم فرهنگ به فناوری شکل داده است. اما اگر به فناوری به چشم فرایندی نگاه کنیم که موجب تماس و ارتباط افراد جامعه با هم میشود، آنگاه میگوییم که فناوری نه تنها فرهنگ را تغییر نمی دهد، بلکه آن را به سمت خاصی سوق می دهد. به هر حال در نگاهی جامع، میتوان گفت فناوری و فرهنگ بطوری متقابل بروی هم تاثیر می گذارند. در واقع فرهنگ، توسعه و گسترش فناوری را از طریق مقوله های چون مذهب، جنگ و یا اقتصاد ممکن میسازد و این گونه تغییرات در نگاهی وسیع تر موجب تغییر فرهنگ جامعه خواهد شد. بنابراین این گونه تقابل در فرهنگ جامعه موجود است. و راه گریزی نیز از پیشرفت های فناوری نیست. اما تنها راه ممکن برای هدایت این جریان سرکش فناوری، فرهنگ سازی و آشناسازی مردم جامعه با چگونگی استفاده و برخورد با این رسانه ارتباطی است. ایده آل ترین صورت فرهنگ سازی، آموزش در سطح دبیرستان، دانشگاه و رسانه های عمومی است. زیرا در این مقاطع هنجارهای رفتاری و فرهنگی هنوز بطور کامل در نظام فردی شکل نگرفته و هدایت درست این جریان موجب جهت گیریماناسب و به هنجار این فن

آوری خواهد شد. روش دیگر فرهنگ سازی در سطح اعمال قانون است. این امر بر روی لزوم قانونگذاری جامع و شفاف تاکید کند. بدین معنی که قوانین و مقررات ویژه ای به منظور برخورد با تخلفات و جرایم مربوط به استفاده از تلفن همراه وضع شود. بدنبال وضع چنین قوانینی، داشتن هرگونه پیام کوتاه و یا عکسی که حاوی نکات غیر اخلاقی است و تهدیدی برای حریم شخصی افراد و جامعه محسوب میشود، با تعریف معین و روشن خود جرم شناخته میشود. بنابراین با وضع قوانین سنگین و تعیین بعضی از خط قرمزها و اعمال دقیق این قوانین، فرهنگ صحیح استفاده از تلفن همراه بطور غیر مستقیم در جامعه اعمال میشود.

نتجه گیری

امروزه رشد روز افزون تلفن همراه در میان کاربران ایرانی بیانگر این امر است که نفوذ تلفن این وسیله ارتباطی منحصر به قشر و طبقه خاصی از جامعه نیست و تمامی افراد استفاده از آنرا در زندگی روزمره خود واجب می دانند. اگرچه بیشتر افراد کمتر از نیم ساعت از تلفن همراه خود استفاده می کنند اما همچنان مکالمه با تلفن همراه محبوب ترین سرویس این وسیله ارتباطی است و پس از آن سرویس پیام کوتاه توانسته در میان کاربران جایگاه بعد را به خود اختصاص دهد. به رغم اینکه زمان استفاده بیشتر کاربران از تلفن همراه محدود است اما می توان اذعان داشت این وسیله ارتباطی از یک سو در کاهش تماس های رو در رو اثرگذار بوده و از سویی دیگر در افزایش تخلفات و جرایم اجتماعی بی تاثیر نبوده است. این درحالیست که نمی توان این موضوع را که تلفن همراه در انزوایی افراد (گوشه گیری و دور شدن از جامعه) موثر واقع می شود نادیده گرفت، چرا که این وسیله ارتباطی باوجود مزایای مثبت خود در تنهایی و اجتماع گریزی افراد تاثیر گذار بوده است. اگرچه استفاده از تلفن همراه باعث افزایش اطلاعات کاربران از محیط اجتماعی می شود و کارایی های آن گام هایی را در جهت شکل گیری جامعه مجازی (جامعه اینترنتی) برداشته است. نباید فراموش کرد استفاده از این ابزار ارتباطی جدید روش جدیدی برای برقراری ارتباط در جامعه ایجاد کرده است ولی به میزان زیادی باعث کاهش تماس رو در رو کاربران با دیگران شده است. از سویی دیگر به دلیل محبوبیت فواید این رسانه نمی توان از مضرات آن چشم پوشی کرد. اگرچه تلفن همراه می تواند در پنهان سازی احساسات و عواطف

تأثیر بگذارد اما لزوم استفاده از آن برای تمامی اقشار جامعه بسیار زیاد احساس می شود. درحالی که امروزه نحوه استفاده از تلفن همراه باید در شکل گیری شکل گیری جامعه مجازی موثر واقع شود اما هم اکنون این اتفاق در جامعه ما به وقوع نپیوسته و این موضوعی است که باید مورد توجه قرار گیرد. در این بین نهاد های فرهنگ ساز (مراکز آموزشی و رسانه های جمعی) در آموزش استفاده بهینه از تلفن همراه بسیار ضعیف عمل کرده اند و این یکی از نقاط ضعف این نهادها است که باید توجه بیشتری به این مقولات داشته باشند. این در حالیست که امروزه تلفن همراه جایگزین سایر ابزارهای ارتباطی مانند اینترنت، تلفن ثابت، تلویزیون و ... برای برقراری ارتباط شده در نتیجه می توان گفت این وسیله ارتباطی جای خود را در میان سایر ابزارهای نوین فناوری اطلاعات باز کرده ولی به عنوان ابزاری که برای پر کردن اوقات فراغت افراد استفاده شود به کار گرفته نشده است. بدون شک تلفن همراه زندگی روزمره افراد را نسبت به گذشته راحت تر کرده و موجب آسایش بیشتر آنها شده و نمی توان گفت که به دلیل سرعت بخشیدن به انتقال اطلاعات با خود مشکلاتی را به همراه آورده است. به رغم اینکه این وسیله فناوری اطلاعات به عنوان ابزاری وارداتی کار خود را در میان کاربران ایرانی آغاز کرده است اما استفاده از آن فرهنگ بیگانه (فرهنگ سایر کشورها) را در بین افراد جامعه رواج نداده است و می توان امید وار بود که استفاده از این ابزار نتوانسته بر ورود فرهنگ های بیگانه به داخل فرهنگ کاربران ایرانی تاثیر گذار باشد. اگرچه در زمانی داشتن تلفن همراه به منزله سطح بالا بودن طبقه اجتماعی افراد به حساب می آمد، اما امروزه استفاده نکردن از این وسیله به منزله افت شخصیت افراد تلقی نمی شود و همین امر نشان می دهد. استفاده از تلفن همراه خیلی زیاد نتوانسته نوآوری های فرهنگی (ورود فرهنگ جدید) با خود به همراه داشته باشد. بدون اینکه مشکلات فرهنگی در جامعه ایجاد کند.

منابع و مآخذ

- ۱- اشتاینباخ، مفاهیم پایه ای و ماهیت ارتباط، ۱۳۹۳، ترجمه علی اندیشه، مجله سروش، شماره ۶۲۰
- ۲- اصنافی، امیررضا و حمیدی، علی، نقش موبایل در ارتباطات اجتماعی، ۱۳۹۲، مجله الکترونیکی شماره ۲، دوره ششم
- ۳- آگ برن و نیم کوف، زمینه های جامعه شناسی، ۱۳۹۲، ترجمه آریان پور، تهران، انتشارات نگاه
- ۴- بخشی پور، معصومه، سیر تکاملی موبایل ایرانی، ۱۳۸۷، ماهنامه تلفن همراه شماره ۴۸
- ۵- بوتان کارل، وینست هزلتون نظریه های روابط عمومی، ۱۳۸۷، ترجمه علی رضا دهقان، چاپ اول، تهران، انتشارات مرکز مطالعات و تحقیقات رسانه ها
- ۶- بهشتی، ملوک السادات، "جامعه اطلاعاتی و توسعه"، ۱۳۹۰، نشریه فنی مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، شماره ۳، دوره بیستم
- ۷- پاپلی یزدی، محمد حسین و سقایی، مهدی، گردشگری (ماهیت و مفاهیم)، ۱۳۸۵، چاپ اول، تهران، انتشارات سمت
- ۸- تافلر، آلوین، جابجایی در قدرت، ۱۳۸۹، ترجمه شهیندخت خوارزمی، جلد دوم، تهران، انتشارات علم
- ۹- جلالی، علی اکبر، روابط عمومی ۲، ۱۳۸۸، چاپ اول، تهران، انتشارات کارگزار روابط عمومی
- ۱۰- حبیبی، هانیه، بسته ای که گره هایش هنوز باز نشده است، ۱۳۸۷، ماهنامه تلفن همراه، شماره ۴۶
- ۱۱- حسینی پاکدهی، علیرضا، تکنولوژیهای ارتباطی و نظامهای اجتماعی، ۱۳۷۳، فصلنامه رسانه، سال پنجم، شماره دوم

- ۱۲- دادگران، سید محمد، مبانی ارتباطات جمعی، ۱۳۸۱، چاپ چهارم، تهران، انتشارات فیروزه
- ۱۳- سورین، ورنر جوزف و تانکارد جیمز، نظریه های ارتباطات، ۱۳۸۱، ترجمه علی رضا دهقان، تهران، دانشگاه تهران، چاپ اول، نشریه موسسه انتشارات و چاپ
- ۱۴- صبری، حمید و اسلامی، علی، روابط عمومی مدرن، ۱۳۸۴، چاپ اول، تبریز، انتشارات همآذر
- ۱۵- عاملی، سعید رضا و صبار، شاهو و رنجبر رضانی، مهدی، مطالعات تلفن همراه، ۱۳۹۶، چاپ دهم، تهران، انتشارات سمت
- ۱۶- عرب، منیره و مقصودی، مجتبی، پیامک و کارکردهای سیاسی اجتماعی آن، ۱۳۸۷، ماهنامه اطلاعات سیاسی- اقتصادی، شماره ۲۴۶-۲۴۵
- ۱۷- کری، جیمز دبلیو، ارتباطات و فرهنگ، ۱۳۹۴، ترجمه مریم داداشی، چاپ ششم، تهران، انتشارات شابک

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

